

УДК 657.6:332.14:631.115.11

DOI: https://doi.org/10.31521/modecon.V57(2026)-03

Волощук Л. О., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку, аналізу і аудиту, Національний університет «Одеська політехніка», м. Одеса, Україна

ORCID: 0000-0002-9692-7438

e-mail: voloschuk@op.edu.ua

Дубініна М. В., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку і оподаткування, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, Україна

ORCID: 0000-0002-3993-0622

e-mail: dubinina@mnau.edu.ua

Аналітична оцінка територіальних диспропорцій розвитку фермерських господарств Миколаївської області

Анотація. Досліджено територіальні диспропорції розвитку фермерських господарств Миколаївської області в умовах трансформації аграрного сектору економіки та впливу воєнних чинників. Розглянуто сучасні підходи до аналітичної оцінки просторової неоднорідності розвитку фермерства й обґрунтовано доцільність використання системи відносних показників для міжтериторіального порівняння результатів діяльності фермерських господарств. Проведено комплексний аналіз статистичних даних у розрізі районів і територіальних громад Миколаївської області за 2020–2025 рр. Використано показники середнього чистого доходу та середньої чисельності працівників у розрахунку на одне діюче фермерське господарство, що дало можливість усунути вплив різної концентрації суб'єктів господарювання та забезпечити коректність просторових зіставлень. Установлено істотну нерівномірність розвитку фермерських господарств як між районами, так і між окремими територіальними громадами. Виявлено локальні центри концентрації економічного потенціалу фермерського сектору та території з найнижчим рівнем економічної активності. Запропоновано типологізацію територіальних громад за характером формування економічного потенціалу фермерських господарств. Доведено, що поєднання районного та локального рівнів аналізу забезпечує більш повне виявлення просторових диспропорцій порівняно з використанням лише агрегованих статистичних показників. Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання для інформаційно-аналітичного забезпечення регіональної політики підтримки фермерських господарств, визначення територіальних пріоритетів розвитку аграрного виробництва та обґрунтування управлінських рішень щодо післявоєнного відновлення сільських територій.

Ключові слова: фермерські господарства; територіальні диспропорції; територіальні громади; економічний потенціал; розвиток, обліково-аналітичне забезпечення; індикатори, економічний аналіз; статистичний аналіз, діяльність.

Voloshchuk Lidiia, Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Accounting, Analysis and Audit, Odessa Polytechnic National University, Odessa, Ukraine

Dubinina Maryna Doctor of Sciences in Economics, Professor, Head of Department of Accounting and Taxation, Mykolayiv National Agrarian University, Mykolayiv, Ukraine

Analytical Assessment of Territorial Disproportions in the Development of Farming Enterprises in Mykolaiv Oblast

Abstract. Introduction. Territorial disparities in the development of farming enterprises have become increasingly pronounced under the conditions of military challenges and structural transformations in Ukraine's agricultural sector. Regional statistical indicators often fail to reflect substantial differences in the economic performance of farming enterprises because they aggregate territories with unequal production conditions, resource availability, and security environments. Therefore, identifying spatial disparities at different territorial levels is essential for obtaining objective analytical information to support regional agricultural policy and management decisions.

Purpose. The purpose of the study is to provide an analytical assessment of territorial disparities in the development of farming enterprises in Mykolaiv Oblast through a comprehensive analysis of statistical indicators at both district and territorial community levels and to identify local centres of economic concentration and territories with the lowest levels of farming activity.

Results. The study applies a comparative analytical approach based on official statistical data for 2020–2025. To ensure objective spatial comparison, relative indicators were calculated, including average net income and average number of employees per operating farming enterprise. The analysis revealed considerable territorial heterogeneity in the development of farming enterprises across the districts of Mykolaiv Oblast. Districts differ not only in the scale of farming activity but also in the economic performance of individual enterprises. A more detailed assessment at the territorial community level made it possible to identify significant local contrasts that remain hidden within aggregated district statistics. Communities with the highest

concentration of economic potential and those characterised by the lowest economic activity were identified. Based on the obtained results, territorial communities were grouped according to the level of concentration of farming economic potential, allowing different models of local agricultural development to be distinguished. The findings demonstrate that the spatial differentiation of farming development depends on a combination of production, economic, infrastructural, and security factors rather than solely on the number of operating farming enterprises.

Conclusions. *The research confirms that combining district-level and community-level analysis provides a more comprehensive assessment of territorial disparities than relying exclusively on aggregated regional statistics. The proposed analytical approach makes it possible to identify local centres of economic growth, determine territories with limited development potential, and improve the informational basis for regional agricultural policy. The obtained results can be used to support differentiated approaches to farming development, prioritise public support measures, and substantiate strategic decisions aimed at strengthening the resilience and post-war recovery of farming enterprises in Mykolaiv Oblast.*

Keywords: *farm enterprises; territorial disparities; territorial communities; economic potential; development; accounting and analytical support; indicators; economic analysis; statistical analysis; activity.*

JEL Classification: M41, Q12, R11.

Постановка проблеми. Фермерські господарства посідають важливе місце у розвитку аграрного виробництва України, поєднуючи виробничу, економічну та соціальну функції. Вони забезпечують використання земельних ресурсів, підтримують зайнятість сільського населення, формують значну частину пропозиції окремих видів сільськогосподарської продукції та створюють передумови для розвитку територій. Ефективність їх діяльності залежить не лише від власного ресурсного потенціалу, а й від інституційних умов, державної підтримки, організації обліково-аналітичного забезпечення та загального економічного середовища [5; 7; 11; 13].

Останні роки суттєво змінили умови функціонування фермерських господарств. Воєнні дії спричинили нерівномірний вплив на окремі території України, що призвело до істотних відмінностей у масштабах виробництва, фінансових результатах, інвестиційній активності та використанні трудових ресурсів. Навіть у межах однієї області сформувалися різні траєкторії розвитку територій залежно від рівня безпекових ризиків, збереженості виробничої інфраструктури, логістичних можливостей та доступу до фінансових ресурсів. У результаті статистичні показники, наведені в цілому по регіону, дедалі менше відображають реальні тенденції розвитку фермерства, оскільки усереднюють показники територій із принципово різними умовами господарювання. Саме тому оцінка просторових відмінностей набуває самостійного наукового значення і дозволяє виявити закономірності, які залишаються непомітними під час традиційного регіонального аналізу [3; 6; 14].

Особливо актуальним такий підхід є для Миколаївської області, де наслідки воєнних подій суттєво відрізнялися між окремими районами та територіальними громадами. Це позначилося на динаміці кількості діючих фермерських господарств, обсягах реалізованої продукції, фінансових результатах, рівні зайнятості та інвестиційній

діяльності. За цих умов виникає потреба не лише у констатації загальнообласних тенденцій, а й у комплексній аналітичній оцінці територіальних диспропорцій, що дає змогу встановити локальні особливості розвитку фермерських господарств, визначити території концентрації економічної активності та окреслити напрями прийняття більш обґрунтованих управлінських рішень щодо розвитку аграрного сектору [1; 4; 15].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наукові дослідження фермерських господарств в Україні охоплюють кілька взаємопов'язаних площин: інституційну, виробничу, фінансову, облікову та управлінську. Н. В. Жмур і А. А. Малихіна розглядають фермерство крізь призму інституційної трансформації та нормативного регулювання, акцентуючи увагу на особливостях його правового становлення [5]. Близьким за змістом є підхід О. С. Саламін і В. І. Душки, у якому фермерські господарства подано як результат тривалих структурних змін в аграрному секторі та як важливу форму малого і середнього аграрного підприємництва [14]. Ці праці формують загальне розуміння місця фермерства в економіці сільських територій, однак не дають відповіді на питання про те, як саме змінюється його розвиток у межах окремого регіону.

Інший напрям досліджень пов'язаний із ринковою поведінкою фермерських господарств та їх здатністю адаптуватися до змін економічного середовища. Н. О. Бленда, І. І. Чернега та М. А. Коротеєв аналізують роль фермерських господарств у формуванні пропозиції на ринку сільськогосподарської продукції та наголошують на наявності нереалізованого виробничого потенціалу [1]. Д. В. Єременко зосереджує увагу на методичних аспектах оцінки конкурентоспроможності фермерських господарств, пов'язуючи її не лише з ресурсним забезпеченням, а й з особливостями функціонування конкретного середовища [4]. У цій же логіці О. В. Демченко досліджує господарські диспропорції в аграрному секторі, звертаючи увагу на нерівномірність розподілу ресурсів, концентрацію аграрного капіталу та різні

можливості малих виробників у конкурентному середовищі [3].

Поступово в наукових працях посилюється акцент на інформаційному забезпеченні управління фермерськими господарствами. О. Ю. Гаврик обґрунтовує значення належно організованого облікового процесу як джерела інформації про майновий стан, зобов'язання, господарські операції та результати діяльності фермерського господарства [2]. Л. О. Мармуль і С. В. Коваль розглядають облік та аналіз як основу планування, прогнозування і прийняття управлінських рішень, особливо в умовах зростання невизначеності [7]. О. Прокопишин, Н. Приймак, Н. Трушкіна та М. Коновал розширюють цей підхід, трактуючи обліково-аналітичне забезпечення як систему накопичення, узагальнення та передавання інформації для управління розвитком фермерського господарства [13]. Таке бачення є важливим для цієї статті, оскільки територіальні диспропорції неможливо оцінити без якісної інформаційної бази.

Окрему групу становлять праці, у яких увага зосереджена на податково-облікових аспектах функціонування фермерських господарств. Т. В. Фомина, О. Б. Пугаченко та В. С. Фомін досліджують порядок формування обліково-аналітичної інформації для визначення об'єктів оподаткування, підкреслюючи важливість поєднання облікових і позаоблікових джерел інформації [15]. Л. Яловега, С. Тютюнник і М. Єрмолаєва аналізують правовий статус членів фермерських господарств та особливості податково-облікового регулювання їх участі в розподілі прибутку [16]. Ці дослідження поглиблюють розуміння внутрішньої організації фермерського господарства, однак здебільшого не виходять на рівень просторового порівняння результатів діяльності.

У працях Н. М. Краус, К. М. Краус і О. В. Манжури фермерські господарства розглянуто в ширшому контексті євроінтеграції, цифровізації економіки та стратегічних змін аграрного підприємництва [6]. Такий підхід показує, що розвиток фермерства дедалі більше залежить від здатності суб'єктів господарювання працювати з даними, модернізувати бізнес-процеси та швидко реагувати на зовнішні виклики. Водночас навіть за наявності значної кількості праць, присвячених фермерству, недостатньо розкритим залишається питання внутрішньорегіональної нерівномірності його розвитку. Саме аналіз територіальних відмінностей у межах Миколаївської області дозволяє перейти від загальних характеристик фермерського сектору до виявлення конкретних просторових диспропорцій, які впливають на масштаби діяльності, фінансові результати та можливості подальшого відновлення господарств.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є аналітична оцінка територіальних диспропорцій

розвитку фермерських господарств Миколаївської області на основі комплексного аналізу статистичних показників їх діяльності у розрізі районів і територіальних громад. Для досягнення поставленої мети передбачено проаналізувати територіальні відмінності масштабів функціонування фермерських господарств, здійснити порівняльну оцінку їх фінансових результатів, визначити просторові особливості концентрації економічної активності та виявити території з найбільш вираженими диспропорціями розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Територіальна диференціація розвитку фермерських господарств є однією з характерних особливостей сучасного аграрного виробництва. Навіть у межах однієї області господарства функціонують у різних природно-кліматичних, економічних та інфраструктурних умовах, що безпосередньо відображається на масштабах їх діяльності та результативності господарювання. Після початку повномасштабної війни ці відмінності стали ще більш помітними. Для окремих територій визначальними чинниками розвитку стали безпекова ситуація, ступінь пошкодження виробничої інфраструктури, доступність логістичних маршрутів, можливості реалізації продукції та забезпечення трудовими ресурсами. Унаслідок цього в межах Миколаївської області сформувалися різні моделі функціонування фермерських господарств, що потребують окремого аналітичного дослідження.

Миколаївська область характеризується неоднорідністю соціально-економічних умов розвитку окремих районів. Найбільшого негативного впливу воєнних дій зазнали території, розташовані поблизу зони бойових дій, тоді як інші райони змогли зберегти відносну стабільність виробничої діяльності. Водночас навіть у межах однієї адміністративно-територіальної одиниці спостерігаються істотні відмінності у масштабах землекористування, концентрації фермерських господарств, рівні зайнятості та обсягах отриманих фінансових результатів. Це свідчить про неоднакову здатність суб'єктів господарювання адаптуватися до змін зовнішнього середовища та використовувати наявний виробничий потенціал.

Оцінювання територіальних диспропорцій лише за абсолютними статистичними показниками не дозволяє сформувати об'єктивне уявлення про рівень розвитку фермерських господарств. Райони суттєво різняться за кількістю діючих господарств, тому однакові обсяги чистого доходу або чисельності працівників можуть характеризувати принципово різний рівень економічної активності одного суб'єкта господарювання. Використання відносних показників у розрахунку на одне фермерське господарство забезпечує можливість усунути вплив масштабного чинника та здійснити коректне міжрайонне порівняння.

Для характеристики територіальних відмінностей доцільно використовувати показники, які відображають економічний масштаб діяльності та рівень кадрового забезпечення середнього фермерського господарства. Середній чистий дохід у розрахунку на одне діюче господарство характеризує економічну результативність його функціонування, тоді як середня чисельність працівників дозволяє

оцінити особливості організації виробництва та використання трудового потенціалу. Сукупний аналіз цих показників створює інформаційну основу для виявлення територіальних диспропорцій розвитку фермерських господарств Миколаївської області та подальшої оцінки чинників, що їх формують. Результати проведених розрахунків наведено в таблиці 1.

Таблиця 1 Територіальні відмінності середніх показників діяльності фермерських господарств Миколаївської області у 2020–2025 рр.

Район	Показники	Роки						2025 р. до 2020 р., %
		2020	2021	2022	2023	2024	2025	
Баштанський	Середній чистий дохід на одне діюче фермерське господарство, тис. грн	1811,4	2709,7	1944,6	2555,9	3337,1	2933,7	162,0
	Середня кількість працівників на одне діюче фермерське господарство, осіб	1,59	1,89	1,50	1,66	1,66	1,57	98,9
Вознесеньський	Середній чистий дохід на одне діюче фермерське господарство, тис. грн	1738,2	3664,1	2552,5	3575,0	4545,8	4287,8	246,7
	Середня кількість працівників на одне діюче фермерське господарство, осіб	1,65	2,09	2,14	1,90	1,87	1,77	107,3
Миколаївський	Середній чистий дохід на одне діюче фермерське господарство, тис. грн	3548,2	8601,4	4023,4	5610,6	10914,0	8722,8	245,8
	Середня кількість працівників на одне діюче фермерське господарство, осіб	2,37	3,33	2,18	2,21	2,43	2,29	96,7
Первомайський	Середній чистий дохід на одне діюче фермерське господарство, тис. грн	3460,5	7079,3	5862,4	6142,3	8206,0	7843,2	226,6
	Середня кількість працівників на одне діюче фермерське господарство, осіб	3,38	4,68	4,19	3,70	3,50	3,28	97,0

Джерело: розраховано авторами за даними Головного управління статистики у Миколаївській області

Дані таблиці 1 свідчать про суттєву територіальну диференціацію середніх показників діяльності фермерських господарств Миколаївської області. Протягом досліджуваного періоду жоден із районів не демонстрував однакових темпів зміни економічних результатів, що вказує на різну швидкість адаптації фермерських господарств до трансформації зовнішнього середовища. Найбільш помітні відмінності сформувалися за показником середнього чистого доходу на одне діюче фермерське господарство, який більш повно характеризує

економічний масштаб діяльності, ніж абсолютний обсяг доходу.

Найвищі значення цього показника упродовж усього періоду спостерігалися у Миколаївському та Первомайському районах. Якщо у 2020 р. середній чистий дохід одного фермерського господарства у Миколаївському районі становив 3548,2 тис. грн, то у 2025 р. він досяг 8722,8 тис. грн, що у 2,46 раза перевищує базовий рівень. Подібна тенденція характерна і для Первомайського району, де середній дохід зріс із 3460,5 до 7843,2 тис. грн, або на 126,6 %.

Це свідчить про збереження високої концентрації економічної активності у фермерських господарствах зазначених територій навіть за умов воєнних обмежень.

Баштанський і Вознесенський райони демонстрували іншу траєкторію розвитку. У Баштанському районі середній чистий дохід одного господарства збільшився з 1811,4 до 2933,7 тис. грн, що є найнижчим результатом серед усіх районів області. Вознесенський район характеризувався значно вищими темпами приросту, збільшивши цей показник майже у 2,5 раза. Водночас його абсолютний рівень у 2025 р. залишався майже удвічі нижчим, ніж у Миколаївському районі. Це свідчить про збереження істотного розриву між територіями за масштабами економічної діяльності одного фермерського господарства.

Порівняння кадрового забезпечення також підтверджує наявність територіальних відмінностей, хоча їх амплітуда є меншою. Найбільшу середню чисельність працівників протягом усього періоду мали фермерські господарства Первомайського району, де на одне господарство припадало від 3,28 до 4,68 особи. У Миколаївському районі цей показник коливався в межах від 2,18 до 3,33 особи, тоді як у Баштанському та Вознесенському районах він не перевищував двох працівників. Така різниця свідчить про існування різних моделей організації виробництва, що сформувалися під впливом спеціалізації господарств, масштабів землекористування та особливостей використання трудових ресурсів.

Звертає на себе увагу й той факт, що чисельність працівників у розрахунку на одне фермерське господарство змінювалася значно повільніше, ніж показники доходності. У трьох районах області вона навіть дещо скоротилася порівняно з 2020 роком, тоді як середній чистий дохід зростав високими темпами. Це може свідчити про поступове підвищення економічної віддачі трудових ресурсів, активніше використання сучасних технологій виробництва, оптимізацію виробничих процесів та зміну структури витрат фермерських господарств. Водночас встановлені тенденції потребують подальшого аналізу у взаємозв'язку з фінансовими результатами та територіальними особливостями розвитку окремих районів.

Встановлені відмінності свідчать, що навіть за однакових регіональних умов господарювання фермерські господарства окремих районів забезпечують різний рівень економічної результативності. Разом із тим середні показники діяльності одного господарства не дають повного уявлення про місце кожного району у формуванні економічного потенціалу фермерства області. Висока результативність окремого господарства не завжди означає визначальну роль території у розвитку регіонального аграрного виробництва, оскільки на

загальний економічний результат одночасно впливають кількість діючих фермерських господарств, масштаби їх діяльності та рівень концентрації виробництва.

Виявлені відмінності підтверджують, що територіальна диференціація розвитку фермерських господарств формується під впливом сукупності виробничих, економічних та організаційних чинників. Водночас навіть найбільш детальний аналіз на рівні районів не дозволяє повністю розкрити характер просторової нерівномірності розвитку фермерства. Район об'єднує значну кількість територіальних громад, які істотно різняться за масштабами господарської діяльності, ресурсним забезпеченням та економічними результатами. Унаслідок агрегування статистичної інформації частина локальних особливостей втрачається, а окремі диспропорції залишаються прихованими.

Це особливо актуально для Миколаївської області, де внаслідок адміністративно-територіальної реформи сформовано громади з різними площами сільськогосподарських угідь, виробничою спеціалізацією та рівнем економічної активності. Крім того, наслідки воєнних дій проявилися нерівномірно навіть у межах одного району. Частина громад зберегла відносну стабільність господарської діяльності, тоді як інші зазнали суттєвих втрат виробничого потенціалу, трудових ресурсів та логістичних можливостей. Саме тому районні середні показники не завжди відображають реальний рівень територіальних контрастів.

Для поглиблення аналізу доцільно перейти до рівня територіальних громад, що дозволяє деталізувати просторові особливості розвитку фермерських господарств. На відміну від районного рівня, аналіз громад дає можливість визначити локальні центри економічної активності, території зі стійкими тенденціями розвитку та громади, у яких воєнні виклики найбільшою мірою позначилися на результатах господарювання. Такий підхід забезпечує більш повне уявлення про внутрішньорегіональні диспропорції та створює основу для подальшої оцінки територіальної концентрації економічного потенціалу фермерських господарств.

Наведені закономірності потребують більш детального аналізу на локальному рівні, оскільки саме територіальні громади формують первинний простір функціонування фермерських господарств. У межах одного району вони істотно відрізняються за концентрацією виробничих ресурсів, чисельністю суб'єктів господарювання, масштабами виробництва та фінансовими результатами. Узагальнення показників на районному рівні частково згладжує ці відмінності та не дозволяє виявити території, які фактично формують економічний потенціал фермерського сектору області. Саме тому наступний етап дослідження передбачає порівняльну оцінку окремих територіальних громад.

Відбір громад для подальшого аналізу здійснено не за адміністративною належністю, а за рівнем економічної концентрації фермерського виробництва. Це дозволяє відійти від простого переліку територій і зосередити увагу на тих локальних просторах, де територіальні диспропорції проявляються найбільш виразно. У цьому контексті важливим є не лише загальний обсяг чистого доходу, а й його співвідношення з кількістю діючих фермерських господарств. Саме показник чистого доходу на одне господарство дає змогу оцінити економічний масштаб середнього суб'єкта фермерства в межах конкретної громади.

До групи лідерів включено громади, які у 2025 р. мали найвищі значення чистого доходу або найвищу його концентрацію в розрахунку на одне фермерське господарство. Такий підхід дозволяє врахувати різні моделі локального розвитку. В одних громадах високі результати пов'язані з великою кількістю діючих господарств, в інших – із високою економічною віддачею меншої кількості суб'єктів. До групи аутсайдерів віднесено громади з мінімальними обсягами чистого доходу та низькою економічною результативністю одного господарства.

Таблиця 2 Територіальні контрасти розвитку фермерських господарств окремих громад Миколаївської області у 2025 році

Група громад	Територіальна громада	Район	Діючі фермерські господарства, од.	Чистий дохід, млн грн	Чистий дохід на 1 господарство, млн грн
Лідери	Шевченківська сільська	Миколаївський	44	2308,0	52,45
	Єланецька селищна	Вознесенський	139	633,8	4,56
	Березнегуватська селищна	Баштанський	162	610,5	3,77
	Мигіївська сільська	Первомайський	45	608,4	13,52
Аутсайдери	Вознесенська міська	Вознесенський	6	2,5	0,42
	Радісносадівська селищна	Миколаївський	7	5,7	0,81
	Мішково-Погорілівська сільська	Миколаївський	11	6,8	0,61

Джерело: розраховано авторами за даними Головного управління статистики у Миколаївській області.

Наведені дані показують, що локальна структура фермерського сектору Миколаївської області є різко поляризованою. Найбільш виразно це простежується на прикладі Шевченківської сільської громади, де 44 діючі фермерські господарства сформували 2308,0 млн грн чистого доходу. У розрахунку на одне господарство це становить 52,45 млн грн, що суттєво перевищує показники інших громад. Така концентрація свідчить про наявність потужного локального центру економічної активності, який не може бути виявлений лише через районні середні показники.

Єланецька та Березнегуватська селищні громади демонструють іншу модель лідерства. Їхні позиції забезпечуються значною кількістю діючих

фермерських господарств і великим сукупним обсягом чистого доходу. У Єланецькій громаді 139 господарств сформували 633,8 млн грн чистого доходу, а в Березнегуватській 162 господарства забезпечили 610,5 млн грн. Попри нижчий дохід на одне господарство порівняно із Шевченківською громадою, ці території мають вагоме значення як простори масової концентрації фермерського виробництва.

Мигіївська сільська громада посідає особливе місце серед лідерів. За кількістю діючих фермерських господарств вона є близькою до Шевченківської громади, однак також формує значний обсяг чистого доходу — 608,4 млн грн. У розрахунку на одне господарство цей показник становить 13,52 млн грн,

що значно вище за рівень громад із більшою кількістю суб'єктів. Це дає підстави розглядати Мигіївську громаду як приклад високої економічної віддачі фермерського сектору за відносно помірної кількісної концентрації господарств.

Протилежна ситуація характерна для групи аутсайдерів. Вознесенська міська, Радісносадівська селищна та Мішково-Погорілівська сільська громади мають не лише малу кількість діючих фермерських господарств, а й дуже низькі обсяги чистого доходу. У цих громадах чистий дохід на одне господарство не перевищує 0,81 млн грн. Це свідчить про обмежений економічний масштаб фермерської діяльності та слабку участь зазначених територій у формуванні загального потенціалу фермерського сектору області.

Порівняння крайніх груп засвідчує, що територіальні диспропорції мають не тільки кількісний, а й якісний характер. Відмінності між громадами проявляються не лише у кількості фермерських господарств, а передусім у здатності цих господарств формувати економічний результат. Саме тому локальний рівень аналізу є принципово важливим для розуміння сучасної просторової структури фермерства Миколаївської області.

Встановлені територіальні контрасти свідчать, що визначальним чинником розвитку фермерських господарств є не лише кількість суб'єктів господарювання, а й умови, у яких вони функціонують. Просторові відмінності, виявлені під час аналізу територіальних громад, сформувалися під впливом комплексу взаємопов'язаних факторів, серед яких особливе значення мають природно-ресурсний потенціал території, спеціалізація сільськогосподарського виробництва, рівень забезпеченості виробничою інфраструктурою, логістична доступність та безпекова ситуація. Сукупна дія цих чинників визначає економічні можливості фермерських господарств значно більшою мірою, ніж адміністративна належність громади чи кількість зареєстрованих суб'єктів господарювання.

Окремої уваги заслуговує вплив воєнних викликів на трансформацію просторової структури фермерського сектору області. Частина територіальних громад, які до початку повномасштабної війни забезпечували вагомими обсягами виробництва сільськогосподарської продукції, зіткнулася з істотними обмеженнями господарської діяльності внаслідок руйнування виробничої інфраструктури, порушення транспортно-логістичних зв'язків, мінування сільськогосподарських угідь та скорочення трудового потенціалу. Водночас окремі громади змогли адаптуватися до нових умов, зберегти виробничі процеси та забезпечити подальше нарощування економічних результатів. Саме нерівномірність впливу воєнних чинників стала однією з причин поглиблення територіальної диференціації розвитку фермерських господарств.

Проведений аналіз дозволяє також констатувати, що територіальна концентрація економічного потенціалу фермерства не має суцільного характеру. У межах кожного району одночасно функціонують громади з високою та низькою економічною активністю, що свідчить про відсутність прямої залежності між районною належністю та результатами діяльності фермерських господарств. Це означає, що сучасна просторова структура фермерського сектору формується переважно на локальному рівні, де поєднання ресурсних, організаційних та безпекових чинників створює різні умови для господарювання.

Виявлені закономірності підтверджують доцільність використання просторово орієнтованого підходу під час оцінювання розвитку фермерських господарств. Застосування лише середньообласних або середньорайонних показників не дозволяє своєчасно ідентифікувати локальні центри економічного зростання та території, які потребують першочергової підтримки. Саме тому формування регіональної політики розвитку фермерства доцільно здійснювати з урахуванням особливостей окремих територіальних громад, використовуючи результати диференційованого аналітичного оцінювання як інформаційну основу для прийняття управлінських рішень.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що територіальні громади Миколаївської області суттєво різняться не лише за абсолютними показниками діяльності фермерських господарств, а й за характером формування їх економічного потенціалу. За результатами дослідження умовно можна виділити три групи громад. До першої належать громади з високою концентрацією економічної активності, які поєднують значні обсяги чистого доходу з високою результативністю функціонування фермерських господарств. Другу групу формують громади зі стабільними, але помірними показниками розвитку, де економічний потенціал забезпечується переважно чисельністю діючих господарств. До третьої групи належать території, у яких фермерський сектор характеризується низькими масштабами діяльності та не формує вагомому внеску в економіку громади.

Запропонована типологізація територіальних громад свідчить, що розвиток фермерських господарств у межах Миколаївської області характеризується вираженою просторовою неоднорідністю. Водночас визначальними є не лише масштаби виробництва чи кількість фермерських господарств, а й рівень концентрації економічної активності, який формується під впливом комплексу локальних чинників. Це підтверджує доцільність використання диференційованого підходу до оцінювання розвитку фермерства, за якого територіальна громада розглядається як базовий рівень формування економічного потенціалу аграрного сектору.

Практична цінність проведеної аналітичної оцінки полягає у можливості використання її результатів для інформаційно-аналітичного забезпечення управлінських рішень на регіональному рівні. Виділення територій із різним рівнем розвитку фермерських господарств дає змогу більш обґрунтовано визначати напрями державної та регіональної підтримки, диференціювати інструменти фінансового стимулювання, а також формувати пріоритети відновлення аграрного виробництва залежно від реального економічного потенціалу окремих громад.

Одержані результати підтверджують, що оцінювання територіальних диспропорцій не може обмежуватися аналізом абсолютних статистичних показників. Об'єктивне уявлення про просторові особливості розвитку фермерських господарств забезпечує комплексне використання відносних показників, які характеризують масштаби господарської діяльності у розрахунку на одне фермерське господарство та дозволяють зіставляти території з різною концентрацією суб'єктів господарювання. Саме такий підхід створює передумови для більш повної оцінки сучасного стану фермерського сектору та може бути використаний під час подальших досліджень просторового розвитку аграрної економіки.

Висновки. У результаті проведеного дослідження здійснено аналітичну оцінку територіальних диспропорцій розвитку фермерських господарств Миколаївської області на основі поєднання районного та локального рівнів аналізу. Встановлено, що сучасний розвиток фермерського сектору області характеризується вираженою просторовою неоднорідністю, яка проявляється не лише у різній кількості діючих господарств, а й у масштабах їх економічної діяльності, рівні концентрації чистого доходу та економічній результативності одного господарства.

На відміну від традиційного аналізу, що ґрунтується переважно на узагальнених районних показниках, проведене дослідження поєднує оцінювання середніх показників діяльності фермерських господарств із деталізованим аналізом територіальних громад. Такий підхід дозволив виявити локальні центри концентрації економічного потенціалу, які залишаються прихованими під час використання лише агрегованих статистичних даних.

Найбільш показовим прикладом є Шевченківська сільська громада, де за відносно помірної кількості діючих фермерських господарств сформовано найвищий обсяг чистого доходу в розрахунку на одне господарство.

Доведено, що територіальні диспропорції розвитку фермерських господарств мають не лише кількісний, а й якісний характер. На районному рівні вони проявляються через різні масштаби діяльності середнього фермерського господарства та неоднаковий рівень кадрового забезпечення. На рівні територіальних громад ці відмінності набувають більшої глибини, оскільки однакові за кількістю господарств території можуть істотно різнитися за здатністю формувати економічний результат. Це підтверджує необхідність використання відносних показників, зокрема чистого доходу на одне діюче фермерське господарство, для більш коректного просторового порівняння.

За результатами дослідження виокремлено різні типи територіальних громад за характером формування економічного потенціалу фермерського сектору. До першої групи належать громади з високою концентрацією економічної активності, які формують значні обсяги чистого доходу. Другу групу становлять громади зі стабільними, але помірними показниками розвитку, де економічний потенціал забезпечується переважно чисельністю діючих господарств. До третьої групи віднесено території з низьким рівнем економічної активності фермерського сектору, внесок яких у загальнообласні результати є обмеженим.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання для інформаційно-аналітичного забезпечення регіональної політики розвитку фермерських господарств. Запропонований підхід дозволяє обґрунтованіше визначати територіальні пріоритети підтримки фермерства, формувати адресні інструменти відновлення аграрного виробництва та враховувати реальний економічний потенціал окремих громад. Перспективи подальших досліджень доцільно пов'язати з розширенням системи показників просторового аналізу, зокрема через включення інвестиційних, ресурсних, фінансових і соціально-економічних характеристик розвитку фермерських господарств.

Література:

1. Бленда Н. О., Чернега І. І., Коротєєв М. А. Діяльність фермерських господарств у формуванні пропозиції на ринку сільськогосподарської продукції та визначення стратегічних перспектив їх розвитку в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 34. С. 330–335. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-44>.
2. Гаврик О. Ю. Організаційні підходи до формування облікового процесу фермерських господарств. *Агросвіт*. 2024. № 20. С. 66–71. DOI: 10.32702/2306-6792.2024.20.66.
3. Демченко О. В. Дослідження господарських диспропорцій в агросекторі економіки України. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 3(50). С. 400–405. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-60>.

4. Єременко Д. В. Методичні аспекти оцінки конкурентоспроможності фермерських господарств. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка*. 2017. Вип. 1(7). С. 81–85.
5. Жмур Н. В., Малихіна А. А. Розвиток фермерських господарств України на засадах інституційної трансформації. *Юридичний вісник*. 2022. № 2(63). С. 167–174. DOI: 10.18372/2307-9061.63.16725.
6. Краус Н. М., Краус К. М., Манжура О. В. Фермерство і аграрні підприємства в контексті реалізації стратегічних цілей євроінтеграції та цифровізації економіки України. *European Scientific Journal of Economic and Financial Innovation*. 2023. № 2(12). С. 46–64. DOI: <http://doi.org/10.32750/2023-0204>.
7. Марміль Л. О., Коваль С. В. Розвиток та удосконалення обліку й аналізу діяльності фермерських господарств. *Агросвіт*. 2025. № 10. С. 25–32. DOI: 10.32702/2306-6792.2025.10.25.
8. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI ; станом на 09.06.2025 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
9. Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств : Закон України від 31.03.2016 р. № 1067-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1067-19#Text>.
10. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24.06.2004 р. № 1877-IV. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>.
11. Про фермерське господарство : Закон України від 19.06.2003 р. № 973-IV. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text>.
12. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. *Президент України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.
13. Прокопишин О., Приймак Н., Трушкіна Н., Коновал М. Обліково-аналітичне забезпечення управління розвитком фермерського господарства: теоретичні аспекти. *Вісник Львівського національного університету природокористування. Серія: Економіка АПК*. 2024. № 31. С. 110–120. DOI: <https://doi.org/10.31734/economics2024.31.016>.
14. Саламін О. С., Душка В. І. Становлення та розвиток фермерства в Україні. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького. Серія: Економічні науки*. 2025. Т. 27. № 106. С. 23–28. DOI: 10.32718/nvvet-e10604.
15. Фоміна Т. В., Пугаченко О. Б., Фомін В. С. Формування обліково-аналітичної інформації для визначення об'єктів оподаткування в фермерських господарствах. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 70. С. 260–270. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-74>.
16. Яловега Л., Тютюнник С., Ермолаєва М. Правовий статус та податково-облікове регулювання участі членів фермерських господарств у розподілі прибутку: концептуальні підходи та практична імплементація. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. 2025. Вип. 10. С. 591–603. DOI: 10.58423/2786-6742/2025-10-591-610.

References:

1. Blenda, N. O., Cherneha, I. I., & Korotieiev, M. A. (2021). Diyalnist fermerskykh hospodarstv u formuvanni propozyitsiyi na rynku silskohospodarskoyi produktsiyi ta vyznachennya stratehichnykh perspektiv yikh rozvytku v Ukraini. *Ekonomika ta suspilstvo*, 34, 330–335. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-44>
2. Havryk, O. Yu. (2024). Orhanizatsiyni pidkhody do formuvannya oblikovoho protsesu fermerskykh hospodarstv. *Ahrosvit*, 20, 66–71. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.20.66>
3. Demchenko, O. V. (2024). Doslidzhennya hospodarskykh dysproportsiy v ahrosektori ekonomiky Ukrainy. *Stalyi rozvytok ekonomiky*, 3(50), 400–405. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-60>
4. Yeremenko, D. V. (2017). Metodychni aspekty otsinky konkurentospromozhnosti fermerskykh hospodarstv. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Ekonomika*, 1(7), 81–85.
5. Zhmur, N. V., & Malykhina, A. A. (2022). Rozvytok fermerskykh hospodarstv Ukrainy na zasadakh instytutsiynoyi transformatsiyi. *Yurydychnyi visnyk*, 2(63), 167–174. <https://doi.org/10.18372/2307-9061.63.16725>
6. Kraus, N. M., Kraus, K. M., & Manzhura, O. V. (2023). Fermerstvo i ahraryni pidpriemstva v konteksti realizatsiyi stratehichnykh tsilei yevrointehratsiyi ta tsyfrovizatsiyi ekonomiky Ukrainy. *European Scientific Journal of Economic and Financial Innovation*, 2(12), 46–64. <http://doi.org/10.32750/2023-0204>
7. Marmul, L. O., & Koval, S. V. (2025). Rozvytok ta udoskonallennya obliku y analizu diyalnosti fermerskykh hospodarstv. *Ahrosvit*, 10, 25–32. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2025.10.25>
8. Podatkovyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 02.12.2010 № 2755-VI ; stanom na 09.06.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
9. Verkhovna Rada of Ukraine. (2016, March 31). Law of Ukraine No. 1067-VIII on amendments to the Law of Ukraine "On Farming" regarding the promotion of the establishment and operation of family farms. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1067-19#Text>
10. Verkhovna Rada of Ukraine. (2004, June 24). Law of Ukraine No. 1877-IV on state support for agriculture in Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>
11. Verkhovna Rada of Ukraine. (2003, June 19). Law of Ukraine No. 973-IV on farming. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text>
12. President of Ukraine. (2019, September 30). Decree of the President of Ukraine No. 722/2019 on the Sustainable Development Goals of Ukraine until 2030. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
13. Prokopyshyn, O., Pryimak, N., Trushkina, N., & Konoval, M. (2024). Oblikovo-analitychne zabezpechennya upravlinnya rozvytkom fermerskoho hospodarstva: teoretychni aspekty. *Visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu pryrodokorystuvannya. Serii: Ekonomika APK*, 31, 110–120. <https://doi.org/10.31734/economics2024.31.016>

14. Salamin, O. S., & Dushka, V. I. (2025). Stanovlennya ta rozvytok fermerstva v Ukraini. Naukovyi visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu veterinaryarnoyi medytsyny ta biotekhnolohiy imeni S. Z. Gzhytskoho. Seriya: Ekonomichni nauky, 27(106), 23–28. <https://doi.org/10.32718/nvlvet-e10604>

15. Fomina, T. V., Puhachenko, O. B., & Fomin, V. S. (2024). Formuvannya oblikovo-analitychnoyi informatsiyi dlya vyznachennya ob'ektiv opodatkovannya v fermerskykh hospodarstvakh. Ekonomika ta suspilstvo, 70, 260–270. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-74>

16. Yaloveha, L., Tiutiunyk, S., & Yermolaieva, M. (2025). Pravovyi status ta podatkovoblikove rehulyuvannya uchasti chleniv fermerskykh hospodarstv u rozpodili prybutku: kontseptualni pidkhody ta praktychna implementatsiya. Acta Academiae Beregsiensis. Economics, 10, 591–603. <https://doi.org/10.58423/2786-6742/2025-10-591-610>

Ця робота ліцензована Creative Commons Attribution 4.0 International License